

УДК 378.147:[37.011.3-051:796]

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБИ В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОРОЗВИТКУ

Марина Чистякова, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

ORCID: 0000-0003-1626-1005

E-mail: chystiakova@kpnu.edu.ua

Юрій Юрчишин, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

ORCID: 0000-0002-0404-9384

E-mail: yuriyuurchyshyn@kpnu.edu.ua

Аліна Боднар, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

ORCID: 0000-0002-8921-3656

E-mail: bodnar.alina@kpnu.edu.ua

Олександр Скавронський, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

ORCID: 0000-0002-4960-5647

E-mail: skavronskyi@kpnu.edu.ua

У статті обґрунтовано можливості формування в майбутніх учителів фізичної культури потреби в професійному саморозвитку. На підставі систематизації та узагальнення теоретичних надбань встановлено, що в сучасній вищій педагогічній освіті актуальними є завдання та проблеми щодо підготовки конкурентоспроможного педагога, орієнтованого на безперервний професійний саморозвиток. Проаналізовано шляхи формування в майбутніх учителів фізичної культури потреби в професійному саморозвитку, зокрема, обґрунтовано використання інтерактивних методів навчання та проєктної діяльності в освітньому процесі.

***Ключові слова:** професійна освіта професійний саморозвиток; майбутні вчителі фізичної культури; здатність до саморозвитку; навчання протягом життя; мотивація; кейс-навчання; планування саморозвитку.*

FORMATION IN FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE OF THE NEED FOR PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT

Marina Chystiakova, PhD of Physical Education and Sports Sciences, Senior Lecturer in the Department of Theory and Methodology of Physical Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

ORCID: 0000-0003-1626-1005

E-mail: chystiakova@kpnu.edu.ua

Yuriy Yurchyshyn, PhD of Physical Education and Sports Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Physical Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

ORCID: 0000-0002-0404-9384

E-mail: yuriyyurchyshyn@kpnu.edu.ua

Alina Bodnar, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor in the Department of Theory and Methodology of Physical Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

ORCID: 0000-0002-8921-3656

E-mail: bodnar.alina@kpnu.edu.ua

Oleksandr Skavronskyi, PhD of Physical Education and Sports Sciences, Associate Professor in the Department of Theory and Methodology of Physical Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

ORCID: 0000-0002-4960-5647

E-mail: skavronskyi@kpnu.edu.ua

The article substantiates the possibility of forming in future teachers of physical culture the need for professional self-development. Based on systematization and generalization of theoretical achievements, it is established that specialized training and professional activity require continuing education, but there is no single idea of self-development. The study aims to identify methods for achieving specific objectives for future physical culture teachers by developing their desire for professional self-development. Methods. Analysis of scientific sources, observation of the educational process, and analysis of the experience of teachers. Results. The formation of the need for self-development in future teachers of physical education presupposes the presence of motives and interests in students of higher education that encourage them to professional self-realization. Certain ways to achieve the goals of future teachers of physical culture through the formation of their need for professional self-development are analyzed, in particular, the use of interactive teaching methods and project activities in the educational process is justified. The development of competence and the ability to make collective and individual professional decisions among higher education students is facilitated by the use of interactive methods in professional training. It is substantiated that to realize students in professional activities, it is necessary to focus on clear goals, make a plan to achieve them and adhere to them. The importance of learning all of life is given the importance of a significant daily waste of time.

Keywords: professional education; professional self-development; future teachers of physical culture; the ability for self-development; lifelong learning; motivation; case-study; self-development planning.

Дослідження формування в майбутніх учителів фізичної культури потреби в професійному саморозвитку є актуальною проблемою сьогодення, оскільки суспільство постійно зазнає змін і перетворень, зокрема і в галузі освіти.

Вибір Україною європейської інтеграції потребує якісного реформування системи освіти та переструктурування діяльності кожного педагога відповідно до нових вимог [2; 3; 8].

Питанням професійно-педагогічної підготовки вчителя присвячено наукові праці Л. Кульбача, Л. Швидуна, К. Шахової [1], В. Фрицюка [5], Х. Шапаренко [7] та ін. До цього питання зверталися такі закордонні дослідники, як К. Shogren [16], Е. Faure та ін. [11]. Вивчення проблеми саморозвитку особистості впродовж життя присвячено праці Brian Трасу [8], N. Jackson [12]. Досліджували впровадження інноваційних педагогічних технологій такі фахівці, як Р. Kvam [13], S. Loyens, J. Magda, R. Rikers [14], D. Swanson, P. Morrison [17], а проблема відповідності майбутніх учителів

потребам безпосередньої їхньої діяльності розглянута С. Wolters [18]. Автори [6; 7; 9] зазначають, що для забезпечення ефективної освітньої діяльності сучасний педагог поряд з загальновідомими ролями має бути розробником навчальних програм, тренером, ментором, наставником, менеджером, фасилітатором тощо. Водночас майбутній вчитель повинен володіти критичним мисленням, професійним світовідчуттям, а отже, бути більш конкурентоспроможним на ринку праці [2; 14].

Тому в сучасній вищій педагогічній освіті актуальними є завдання та проблеми щодо підготовки висококваліфікованого фахівця, який був би здатний не лише володіти основами своєї професії, але й вмів би застосовувати свої знання на практиці, відповідати щораз новим вимогам ринку праці. Відповідно метою підготовки майбутніх учителів фізичної культури є не тільки засвоєння професійних і загальних компетентностей, але й розвиток здатності до саморозвитку.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що формування в майбутніх учителів фізичної культури потреби в професійному саморозвитку полягає у створенні умов для постійної самоосвіти, самореалізації, рефлексії, що своєю чергою сприяє розкриттю індивідуальних особливостей студентів [5; 9; 11].

Зазначимо, що перебудова освітнього процесу з фізичного виховання у закладах освіти різного рівня пов'язана з появою сучасних рухових практик та видів рухової активності, зростанням популярності нових форм фізкультурно-спортивної діяльності. Також останнім часом відмічається збільшення уваги до створення нових цінностей та прийняття нових орієнтирів у суспільстві на підтримку та зміцнення здоров'я дітей та молоді. Водночас вказується на погіршення стану здоров'я здобувачів освіти на фоні несприятливого впливу природних факторів навколишнього середовища, соціальних умов та суспільно-політичних змін, що відбулися в Україні. Тому класичних прийомів і методів вже замало для формування професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури, необхідно впроваджувати різні підходи та стратегії, спільне навчання, рефлексивну практику, сучасні технології з особистісно орієнтованим підходом до здобувачів вищої освіти, формувати потребу в професійному саморозвитку [3; 6; 12]. Все вищезазначене спонукало до проведення дослідження у визначеному науковому напрямі.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні шляхів формування в майбутніх учителів фізичної культури потреби в професійному саморозвитку.

Для вивчення стану проблеми з професійної підготовки майбутнього вчителя з фізичної культури проводились: вивчення літературних джерел (аналіз, узагальнення, систематизація), спостереження за освітнім процесом, аналіз досвіду педагогів, бесіди та опитування науково-педагогічних працівників, майбутніх учителів фізичної культури.

У сучасному світі освіта виступає як фундамент для соціального та економічного процвітання, культурної злагоди, визначальний ресурс розвитку держави. Саме тому значення освіти в житті людини зростає, з'являється розуміння спільної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток інтеграційних процесів в освіті [3; 5; 12]. За останні десятиліття суттєво змінилася система отримання й передачі знань, а їх обсяг суттєво збільшився. Нині близько 5% теоретичних та 20% професійних знань оновлюються щорічно [3]. У таких умовах розв'язання проблеми професійного саморозвитку полягає в переході до неперервної освіти [10; 12; 15]. Так, основним компонентом європейської соціальної моделі є навчання протягом життя

(Lifelong Learning Programme) [10].

Освіта протягом життя (формальна, неформальна та інформальна) покликана підвищувати рівень загальних знань, сприяти особистісному розвитку, посилювати позиції людини в професійній діяльності [10]. Таким чином, для професійного розвитку педагога в сучасних динамічних умовах, з одного боку, потрібно забезпечення повноправного освітнього поля (програми та стратегії розвитку в Україні системи освіти протягом життя), з іншого – активності, наявної вмотивованості майбутніх учителів фізичної культури до різноманітних типів та форм освіти. У таких умовах освіта стає «навчанням протягом життя».

Термін «навчання протягом життя» вперше з'явився в 1973 р. у доповіді Міжнародної комісії з розвитку освіти, органу ЮНЕСКО [11]. Нині все частіше західними фахівцями вживається термін «Навчання шириною життя» (lifewide learning, LWL). Концепція LWL включає як неперервність освіти, так і освіту у всіх сферах життя [12].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень указано, що сьогодні не можна за один раз (4–6 років) підготувати майбутнього фахівця до професійної діяльності на все життя [3]. Тому випускник вишу крім отриманих професійних знань повинен розвивати свої здатності до саморозвитку протягом усього професійного життя, а також розвивати навички комунікації, адаптивності, самоосвіти та низку інших якостей та компетенцій. Водночас формування інтересу здобувачів вищої освіти до самореалізації у своїй діяльності та професійного саморозвитку потребує якісної організації освітнього процесу. Зауважимо, що поняття «саморозвиток» немає єдиного методологічного підходу, фахівці виділяють безліч його аспектів і компонентів, що відображає складність і багатовимірність даного феномена [10; 14; 15].

Більшість фахівців вважають, що прагнення до саморозвитку формується шляхом цілеспрямованого впливу на людей, які навчаються [18; 19]. У звіті Європейського фонду освіти «Політика зміни системи та навчання протягом усього життя», опублікованого у 2022 році, засвідчено, що навчання протягом усього життя є сферою, в якій прагнення розвитку найбільш тісно пов'язане з людьми та їхніми потребами [15].

Тому дослідження проблеми саморозвитку майбутніх вчителів фізичної культури не може бути повністю зрозуміле без розкриття сутності мотивації. Кожна особистість стикається з різними формами мотивації, які надзвичайно різноманітні за своєю спрямованістю та ефективністю. Загальна теорія мотивації вивчає потреби, мотиви і пов'язану з ними винагороду [18]. У кожної людини є власні цінності, інтереси та потреби, які визначають зміст її життя. Про існування потреб свідчить поведінка людей.

У всіх теоріях мотивації є спільна риса: індивід, який прагне досягти певної мети, свідомо розвиває в собі не лише певні якості, навички та вміння, але й формує свою особистість [18]. Визначення життєвих цілей залежить від власного досвіду, усвідомлення можливостей, сприйняття поточної ситуації та інших факторів [4; 14]. Отже, для забезпечення ефективної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, що відбувається під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, необхідно, щоб зовнішній стимул викликав відповідний внутрішній рушій – мотив. Важливо враховувати, що мотивація людини є варіативною і може змінюватися відповідно до

зміни потреб кожної окремої особистості. Усвідомлені мотиви й визначена мета активізують людину до повсякденного саморозвитку і можливостей реалізації себе в професійній діяльності [17; 19]. Причому А. Маслоу пов'язував розвиток та самоактуалізацію особистості з вищими людськими потребами, які варті уваги на етапі професійного становлення та зростання. Ряд авторів відмічає [3; 18], що студентські роки є сенситивним періодом для зміни себе, то великого значення набуває допомога студентам в усвідомленні своїх можливостей, інтересів, особистісних якостей, опануванні творчими способами вирішення наукових та життєвих проблем.

Ефекти розвитку цих здібностей багато в чому пов'язані з використанням активних та інтерактивних («інтерактивний» походить від англ. «inter» – взаємний, «act» – діяти) методів навчання, які спрямовані здебільшого не на передавання педагогом системи знань і їх відображення, а на самостійне опановування цим обсягом знань в процесі активної пізнавальної діяльності [14; 13].

Розглянемо, для прикладу, використання методу кейс-стаді (case-study method) в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Фахівці [14; 17; 19] розглядають навчання на прикладах методу кейсів як активний метод, який побудований на описі реальної проблемної ситуації в основі якої лежить концепція проблемного мислення, що об'єднує навчальні, аналітичні та виховні аспекти. Використання цього методу призводить не лише до отримання знань, а й розвитку навичок професійної діяльності. Крім того, спостерігається формування системи цінностей, професійних поглядів, особистих установок та професійного світо-сприйняття [18].

Застосовуючи метод кейсів, майбутнім учителям фізичної культури пропонується проаналізувати реальну професійну ситуацію, яка ілюструє проблему (з англ. «case» – випадок, «case study» – навчальний випадок), розробити алгоритми та технології для вирішення професійних завдань та обрати найефективніше рішення у зв'язку з цією проблемою [19]. На думку фахівців [4; 17], кейс повинен містити оптимальний обсяг інформації, яка максимально наближена до реальності практичної професійної ситуації. Наприклад, вивчається ситуація, виникнення якої спровоковано індивідуальними особливостями вчителя чи здобувача освіти на уроці фізичної культури.

Кейс повинен складатися з урахуванням особливостей майбутніх учителів фізичної культури, відповідати темі навчальної дисципліни, застосовувати методи навчання, що покращують комунікативні та творчі здібності студентів. Також важливо визначити з якою метою він проєктується, обумовити компетенції, які формуються у майбутніх учителів фізичної культури при вирішенні проблемної ситуації, його місце в освітньому процесі, чи відноситься до формальної або неформальної освіти [6].

Наступним кроком підготовки кейса буде розробка вступу, який передбачає надання короткої інформації про основних учасників ситуації. Цей етап передбачає встановлення змісту проблемної ситуації, яка буде розглянута, та формулювання основних тез [19]. Також важливим є збір додаткової інформації, якщо це передбачено завданнями кейсу, такої як публікації в медіа або наукових виданнях, аудіо- чи відеоматеріали, малюнки, нормативні документи та інше. Цей етап відображає перехід від інформаційного до сутнісного поля кейсу [12].

Особливу увагу слід приділити процедурі формулювання питань, які допоможуть в основній частині кейса майбутньому вчителю фізичної культури розглянути головний

масив інформації (дискусійний компонент) розв'язати проблему, відпрацювати певні навички. Питання для кейса мають бути відкритими, не містити очевидної відповіді [3; 12].

У завершальній частині кейса майбутні вчителі фізичної культури мають можливість поряд з окресленим особистим рішенням, ознайомитись з альтернативними варіантами. Аналіз отриманого результату (рефлексія).

До критеріїв оцінювання майбутніх вчителів фізичної культури належать: активна участь в обговоренні кейсів, координація та комунікація в груповій роботі, самостійна підготовка до занять [19].

Важливо відзначити, що хоча організація освітньої діяльності за методом кейса створює необхідні передумови як для розвитку компетентності майбутніх учителів фізичної культури, так і для формування критичного мислення, виявлення різноманітних поглядів, вміння приймати колективні та індивідуальні рішення. Все ж таки інтерактивні методи лише частково сприяють професійному саморозвитку майбутніх учителів фізичної культури й потребують використання тоді, коли даний метод стає найбільш доцільним способом вивчення конкретної теми.

Важливим етапом на шляху професійного саморозвитку майбутніх учителів фізичної культури вагомі такі саморегулятивні вміння, як прогнозування, цілепокладання, планування, формування критеріїв оцінки якості, ухвалення рішення до дій; самоконтроль; корегування [16]. У цьому контексті стає важливим допомогти здобувачам вищої освіти опанувати проєктну діяльність, використовувати набуті знання у свідомому керівництві процесом особистісного розвитку.

Робота майбутнього вчителя фізичної культури над мотиваційною програмою розпочинається з усвідомлення потреби в особистісному зростанні. На першому етапі програми акцентується увага на визначенні цілей. Загальновідомо, що успішне досягнення мети залежить від того, чи встановлені чіткі терміни досягнення, чи сформульовані бажані результати.

Перевірити відповідність мети можливо за критеріями SMART (Specific. Measurable. Assignable. Realistic. Time). Тобто, формувати цілі необхідно так, щоби вони були конкретними, вимірюваними, адаптивними, мали можливість переглядатися та коригуватися, а також мали чіткі часові межі.

Далі окреслюємо програму діяльності для професійного саморозвитку. По-перше, для цього необхідно визначити відповідні до мети методи навчання. Зазвичай, майбутні вчителі фізичної культури починають добирання із добре відомих методів: «рухова активність», «пройти курси», «відвідати семінар», «читати», мета яких – отримати знання, вміння та навички в галузі фізичної культури. По-друге, слід інтегруватися у світовий освітній простір. Сьогодні самоосвіта можлива з використанням сучасних інформаційних платформ: Prometheus, Coursera, Universum, MIT OpenCourseWare тощо. Ці платформи пропонують заняття і навчальні курси, які проводяться викладачами кращих світових університетів. Їх місією є навчання студентів з усього світу, змінюючи при цьому методи традиційного викладання і створюючи доступні та орієнтовані на студента методи навчання.

На даному етапі важливо забезпечувати постійний контроль за виконанням запланованих заходів, дотримуватись термінів, які зазначені в особистому плані розвитку.

У процесі проєктування індивідуальної програми на практичних заняттях

студентам окреслено типові помилки, які виникають при формуванні потреби до саморозвитку. Важливо зрозуміти, що процес професійного саморозвитку є постійним і потребує значних зусиль та часу. Так, аналіз науково-методичної літератури показав, що бюджет часу, який витрачають на самоосвіту закордонні студенти, складає понад 3 годин на день. Результати дослідження, проведеного М. Чистяковою зі співавторами, показали, що «59% респондентів витрачають менше однієї години на день, від 1 до 2 годин витрачають на самоосвіту 28% студентів, останні 13% опитаних витрачають понад 2 годин на день» [6, с. 59]. Отже, потрібно звертати увагу на те, що потреба вчитись все життя складається зі значної повсякденної витрати часу. Крім того, для реалізації майбутніх учителів фізичної культури у професійній діяльності необхідні наступні чинники й умови: ціннісні орієнтації, якість освіти, стан здоров'я, мікроклімат у сім'ї, соціальна рівність, прагнення до підвищення якості свого життя та життя оточення тощо.

На основі огляду наукової-методичної літератури щодо формування в майбутніх учителів фізичної культури потреби в професійному саморозвитку доведено, що підготовка фахівця й професійна діяльність потребують безперервної освіти, створення умов для постійної самоосвіти, самореалізації, рефлексії, свідомого керівництва процесом особистісного розвитку.

Формування у майбутніх учителів фізичної культури потреби в саморозвитку передбачає наявність у здобувачів вищої освіти мотивів та інтересів, що спонукають їх до професійної самореалізації. Проведено дослідження дозволило виявити, що здобувачі вищої освіти недостатньо уваги приділяють затратам часу для заняття саморозвитком.

Подальші дослідження будуть зосереджені на можливості формування потреби в професійному саморозвитку здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів фізичної культури в умовах дистанційної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кульбач Л., Швидун Л., Шахова К. Сучасні підходи до розвитку професійної компетентності педагога НУШ. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 56. Т. 1. 2023. С. 28–31.
2. Лук'янова Л. Б. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. ГС «Українська асоціація освіти дорослих». Київ: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.
3. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-svitoviy-dosvid-i-ukrainska-praktika> (дата звернення: 19.02.2024).
4. Осіна Н. А. Кейс-метод як спосіб формування життєвих компетентностей учнів: метод. реком. Запоріжжя, 2018. 31 с.
5. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 364 с.
6. Чистякова М., Козак Є., Петров А. та ін. Формування мотивації студентів до саморозвитку та самоосвіти. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2021. Вип. 20. С. 57–60. DOI: doi.org/10.32626/2309-8082.2021-20.57-60.
7. Шапаренко Х. А. Теорія і практика особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти: монографія. Харків: ТОВ «ДІСА ПЛІОС», 2018. 347 с.
8. Brian Tracy. Professional and personal development through lifelong learning. URL: <https://www.briantracy.com/blog/business-success/the-pursuit-of-mastery-and-lifelong-learning-personal-development-hard-work/> (дата звернення: 20.02.2024).
9. Cooke B., Jotham D., Neale A., & Phillips, R. The Newlink project. *International Journal of Lifelong*

- Education*. 1987. 6(3). Pp. 241–249. DOI: doi.org/10.1080/0260137870060306
10. European Employment Strategy. URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>
 11. Faure E. et al. Learning to be: the world of education today and tomorrow. UNESCO. 1972. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001801>.
 12. Jackson N. Lifewide Learning & Education: Why Are These Important Concepts For All Education Systems? URL: <https://www.educationthatinspires.ca/2018/05/29/lifewide-learning-education-why-are-these-important-concepts-for-all-education-systems/>
 13. Kvam P. The effect of active learning methods on student retention in engineering statistics. *American Statistician*. 2000. 54. Pp. 136–140.
 14. Loyens S. M., Magda J., Rikers R. M. Self-directed learning in problem-based learning and its relationships with self-regulated learning. *Educational Psychology Review*. 2008. 20. Pp. 411–427.
 15. Policies for system change and lifelong learning. European Training Foundation, 2022. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2022-03/torino_process_cross-country_digest_2018-21.
 16. Shogren K. A. Culture and self-determination: A synthesis of the literature and directions for future research and practice. *Career Development for Exceptional Individuals*. 2011. 34. Pp. 115–127. DOI: 10.1177/0885728811398271
 17. Swanson D. A. & Morrison P. A. Teaching business demography using case studies. *Popul Res Policy Rev*. 2010. 20(1). Pp. 93–104.
 18. Wolters C. A. Regulation of motivation: Contextual and social aspects. *Teachers College Record*. 2011. 113. Pp. 265–283.
 19. Yin R. Case study research: Design and methods (2nd ed.). Beverly Hills, CA: Sage Publishing, 1994. 171 p.

REFERENCES

1. Kul'bach, L., Shvydun, L., Shakhova, K. (2023). Suchasni pidkhody do rozvytku profesiynoyi kompetentnosti pedahoha NUSH. *Innovatsiyna pedahohika*, 56(1), 28–31 [in Ukrainian].
2. Luk'yanova, L. B. (2017). Zakonodavche zabezpechennya osvity doroslykh: zarubizhnyy dosvid. DS "Ukrayins'ka asotsiatsiya osvity doroslykh". Kyiv: TOV "DKS-Tsentr" [in Ukrainian].
3. Osvita protyahom zhyttya: svitovyy dosvid ta ukrayins'ka praktyka: analitychna zapyska. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyahom-zhyttya-svitoviy-dosvid-i-ukrainska-praktika>.
4. Osina, N. A. (2018). Keis-metod yak sposib formuvannia zhyttievyykh kompetentnostei uchniv. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
5. Frytsyuk, V. A. (2016). Profesiynny samorozvytok maybutn'oho pedahoha: monohrafiya. Vinnytsya: TOV "Nilan LTD" [in Ukrainian].
6. Chistyakova, M., Kozak, Y., Petrov, A. ta in. (2021). Formation of motivation of students to self-development and self-enlightenment. *Bulletin of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University: Physical education, sports and human health*, 11, 57–60 [in Ukrainian].
7. Shaparenko, Kh. A. (2018). Teoriya i praktyka osobystisnoho samovdoskonalennya maybutnikh pedahohiv doshkil'noyi osvity. Kharkiv: TOV "DISA PLYUS" [in Ukrainian].
8. Brian Tracy. Professional and personal development through lifelong learning. URL: <https://www.briantracy.com/blog/business-success/the-pursuit-of-mastery-and-lifelong-learning-personal-development-hard-work/>
9. Cooke, B., Jotham, D., Neale, A., & Phillips, R. (1987). The Newlink project. *International Journal of Lifelong Education*, 6(3), 241–249. URL: <https://doi.org/10.1080/0260137870060306>
10. European Employment Strategy. URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>
11. Faure, E. et al. (1972). Learning to be: the world of education today and tomorrow. UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000001801>.
12. Jackson, N. Lifewide Learning & Education: Why Are These Important Concepts For All Education Systems? URL: <https://www.educationthatinspires.ca/2018/05/29/lifewide-learning-education-why-are-these-important-concepts-for-all-education-systems/>
13. Kvam, P. (2000). The effect of active learning methods on student retention in engineering statistics. *American Statistician*, 54, 136–140.
14. Loyens, S. M., Magda, J., Rikers, R. M. (2008). Self-directed learning in problem-based learning and its

- relationships with self-regulated learning. *Educational Psychology Review*, 20, 411–427.
15. Policies for system change and lifelong learning. (2022). European Training Foundation. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2022-03/torino_process_cross-country_digest_2018-21.
 16. Shogren, K. A. (2011). Culture and self-determination: A synthesis of the literature and directions for future research and practice. *Career Development for Exceptional Individuals*, 34, 115–127. DOI: 10.1177/0885728811398271
 17. Swanson, D. A. & Morrison, P. A. (2010). Teaching business demography using case studies. *Popul Res Policy Rev*, 20(1), 93–104.
 18. Wolters, C. A. (2011). Regulation of motivation: Contextual and social aspects. *Teachers College Record*, 113, 265–283.
 19. Yin, R., (1994). *Case study research: Design and methods* (2nd ed.). Beverly Hills, CA: Sage Publishing.